

М. А. Курыпка

**КРЫЗІС ІДЭНТЫЧНАСЦІ ВА ЁМОВАХ ВАЙНЫ
(РАМАН ЛУІ ДЭ БЕРНЬЕРА «БЯСКРЫЛЫЯ ПТУШКІ»)**

Нацыянальная ідэнтывнасць – гэта складаная, шматгранная і разнастайная грамадская з’ява. Яе можна ўявіць як глыбока ўкаранелую сімвалічную прастору, у якой аналізуюцца псіхалагічнае, культурнае, гістарычнае, тэрытарыяльнае і палітычнае вымярэнні. У гэтай прасторы людзі аб’ядноўваюцца ў нацыянальную агульнасць, здольную адрозніць сябе ад "іншых" і стварыць сваю культуру, сістэму маральных і сацыяльных каштоўнасцяў, нормаў і ідэалаў. Такім чынам і характар асобы мае дзве асноўныя канцэпцыі: біялагічную і сацыяльна-гістарычную. Першая прадугледжвае запраграмаванасць паводзін на генным узроўні, бо ў такім разе характар чалавека застаецца нязменным, а асноўныя яго рысы перадаюцца з пакалення ў пакаленне, што і абумоўлівае яго кансерватыўнасць, нязменнасць, традыцыйнасць. У той жа час другая канцэпцыя бачыць чалавечы характар у руху, у развіцці, сцвярджае, што чалавек схільны змяняцца пад уплывам абставін, часу, сацыяльных і палітычных змен, умоў існавання. Як першая, так і другая тэндэнцыі нацыянальнага характару ў асабліва паглыблена праяўляюцца ў гады ваеннага супрацьстаяння.

Нельга не пагадзіцца з даследчыкам Н. Бэнтлі, які сцвярджае, што «на кожным гістарычным этапе ў літаратуру прыходзяць *пісьменнікі, якія прытрымліваюцца жанрава-стылёвых традыцый папярэдніх пакаленняў, некаторыя выглядаюць прадаўжальнікамі традыцыі, іншыя радыкальнымі*

інаватарамі, а некаторыя з'яўляюцца камбінатарамі (N. Bentley, 2008). Да такіх пісьменнікаў-камбінатараў належыць сучасны брытанскі раманіст Л. дэ Берньер.

У сваёй творчасці пісьменнік абапіраецца на традыцыйны для 1960-х гадоў эпічны фармат твора, вырашаючы патрабаванні сучаснай «ваеннай прозы». А менавіта, уздым чалавечага духу ў неразрыўным кантэксце з эвалюцыяй агульнанароднай свядомасці, уклад чалавечай асобы ў грамадскія і сацыяльныя змены гістарычнага маштабу без усялякіх жанравых супярэчнасцей ужываюцца ў адным творы з глыбокім псіхалагічным аналізам людзей на фоне маленькіх камерных гісторый.

«Бяскрылыя птушкі» («Birds Without Wings», 2004) – гэта маштабны твор, дзе на першы план вылучаны лёс герояў маленькай турэцкай вёскі на фоне тэрытарыяльна абмежаваных гістарычных падзей, якімі з'яўляюцца баявыя дзеянні падчас Першай Сусветнай вайны і грэка-армянскі генацыд у Малой Азіі.

У рамане «Бяскрылыя птушкі» нацыянальная ідэнтычнасць раскрываецца ў першую чаргу скрозь прызму гістарычнага кантэксту рамана, а менавіта па лініі супрацьпастаўлення грэкаў і туркаў, а таксама мусульман і хрысціян. Гэта важны аспект, бо праблема веравызнання і рэлігійнай прыналежнасці становіцца адной з асноўных у раскрыцці аўтарам самаідэнтыфікацыі персанажаў.

Мультикультурны аспект вёскі, вызначаны суіснаваннем мячэці і царквы, становіцца найбольш прыкметным ва ўрыўках, дзе аўтар засяроджвае ўвагу на паўсядзённым жыцці мясцовага насельніцтва. Ганчар Іскендер успамінае, як бесклапотныя, у параўнанні з ісламам, хрысціянскія традыцыі прыўносілі радасць у больш аскетычнае мусульманскае жыццё. Іскендэр адзначаў, што рэлігія робіць мусульман сур'ёзнымі, ўдумлівымі і меланхалічнымі, у той час як рэлігія хрысціян не патрабавала асаблівай дысцыпліны.

Такім чынам, дзве супольнасці служылі люстэркам адзін для аднаго, дапамагаючы сфармаваць уяўленне пра сваю рэлігійную ідэнтычнасць. Без хрысціян, як кажа Іскендэр, мусульмане забываліся, як глядзець на іншых і бачыць саміх сябе.

Размытасць рэлігійных межаў яскрава праяўляецца ў візіце імама Абдулхаміда Ходжы ў хрысціянскі дом, дзе нарадзілася дзяўчынка. Трымаючы малую на руках, ён цалуе яе далоньку і чытае некалькі вершаў з Карана. Як імам Ходжа без перадузятасці ставіцца да хрысціянскага святара Хрыстафораса, так і большасць насельніцтва будзе сваё жыццё з рэлігійнай адкрытасцю: *There was a small group of people who had turned Turk because they had got fed up with the exactions of Lent, and it wasn't uncommon for Turks to go to churches and light candles <...> Christians lit their candles and placed them in the sandbox as you might expect, but then knelt down and prayed whilst making Muslim prostrations* (L. de Bernier, 2004). Людзі відавочна перастаюць быць залежнымі ад сваіх веравызнанняў, а замест гэтага ставяць рэлігію на

службу сваім практычным патрэбам. Менавіта таму Лідзія Бясплодная ходзіць як у царкву, каб памаліцца за дзіця, так і да Айсы, жонкі Абдухаміда Ходжы, каб *beg her for some tiny slips of paper upon which Abdulhamid daily wrote verses of the Koran for the sick to eat* (L. de Bernier, 2004).

З аднаго боку пісьменнік адзначае, што рэлігія і кроў безумоўна дапамагалі людзям выначыць сваю ідэнтычнасць на працягу стагоддзяў, але, разам з тым, дэ Берньер заўважае, што дзеля салідарызацыі грамадства не абавязкова мець адну агульную рэлігію ці генетычную прыналежнасць. Наадварот, кансалідацыя людзей на падставе адной крыві можа прыводзіць да зверстваў, учыненых у імя ўмацавання расавай чысціні.

Паказальна, што ў першай главе, прысвечанай Мустафе Кемалю, стваральніку новай турэцкай нацыі, аўтар ставіць пад сумнеў магчымасць самавызначэння з пункту гледжання этнічнай прыналежнасці: *Stirred up by Austria-Hungary and by Russia, the various peoples of the Balkans and the near East are abrogating their long coexistence and codependence. Their hotheads and ideologues are propounding doctrines of separateness and superiority. The slogans are 'Serbia for the Serbs, Bulgaria for the Bulgarians, Greece for the Greeks, Turks and Jews out!' but no one stops to ask what exactly a Serb or a Macedonian or a Bulgarian or a Greek actually is* (L. de Bernier, 2004). Дэ Берньер узмацняе сваю думку словамі Асманскага сяржанта сербскага паходжання, які адказвае за дэпартацыю немусульман, *From now on you are Greek, not Ottomans. And we are not Ottomans any more either, we are Turks... and tomorrow, who knows? We might be something else, and you might be negros, and rabbits will become cats* (L. de Bernier, 2004). Падобныя сітуацыі даволі красамоўна кажуць пра фіктыўнасць вызначэння ідэнтычнасці выключна на падставе гістарычнай крыві.

Канфлікт ідэнтычнасці праяўляецца ў і сяброўстве двух галоўных герояў творы: турэцкі хлопчык Абдул і грэцкі хлопчык Ніка растуць разам. Яны ўзялі сабе мянушкі Каратавук і Мехметджык у гонар двух свісткоў, якія зрабіў для іх ганчар Іскэндэр: свіст Абдула гучыць як Каратавук (чорны дрозд), а Ніка – як Мехметчык (агністы салавей). Каратавук бліжэй да канца рамана атрымлівае добрую адукацыю, вучыць грэчаскую мову і працуе ў горадзе перапісчыкам, а хрысціянскі хлопчык Ніко ідзе ў турэцкую армію і ваюе супраць сваіх аднаверцаў.

Луі дэ Бэрньер падкрэслівае, што нацыянальная ідэнтычнасць з'яўляецца складанай і шматграннай катэгорыяй, якая можа быць вызначана па-рознаму ў залежнасці ад кантэксту і абставін. У рамана «Бяскрылыя птушкі» аўтар паказвае, што нацыянальная ідэнтычнасць можа быць разбурана або зменена пад уздзеяннем знешніх фактараў, такіх як вайна або палітычныя змены.

Дзякуючы суіснаванню ў рамках адной прасторы нацыянальныя рысы пачынаюць перажываць трансфармацыю, межы размываюцца, адбываецца асіміляцыя і выразныя рамкі перастаюць існаваць. Адбываецца своеасаблівы крызіс нацыянальнай ідэнтычнасці, бо чалавек жыве ў памежжы некалькіх культурных і рэлігійных арэалаў.